

kunsten

'92 nieuwsbrief 28

JUNI 2004

Het veld schrijft terug!

Kunsten '92:
Andere opstelling
Raad voor Cultuur was
mogelijk geweest

Hans van Maanen en
Arthur Sonnen over
publieksbereik

spiegel van de cultuur

Inhoudsopgave

Nieuwsbrief Kunsten '92 nr. 28

juni 2004

Ten geleide	2
Kunsten '92: Andere opstelling Raad voor Cultuur was mogelijk geweest	3
IPO en VNG: integrale visie ontbreekt in raadsadvies Cultuuradviezen G-4	4
Hans van Maanen, Spiegel van de Cultuur: Op de plaats... rust!	5
Het veld schrijft terug Jacques van Veen Ap de Vries Anton Korteweg Sandra den Hamer Guus van den Hout Stan Paardekooper Geert van Itallie Henk Heuvelmans Peter van Amstel Rob Docter	6 7
Dingeman Kuilman Teja Michels Ton van Gool Alex Adriaansen Ton Broekhuis Janny Donker Marc van Warmerdam Dianne Zuidema Sophie Lambo Jacques van Veen	8 10 12
Arthur Sonnen, Publiek wordt niet gesubsidieerd	14
Overzicht leden	16

Colofon

Redactie: Marianne Versteegh, Annemarie Koopman, Herber van de Minkelis en Winnie Terra

Ontwerp en omslag: Bureau Mart. Warmerdam

Foto's: met dank aan de auteurs

Druk: Peco bv, Amsterdam

Abonnement 17,50 euro per jaar.

Voor adresgegevens Kunsten '92: zie pagina 11.

TEN GELEIDE

Een pas opgeknapt, maar helaas alweer afgebrand Catshuis en dan geen verzekeringsgeld om de schade te herstellen. Dat is ongeveer het beeld van het cultureel landschap dat oprijst achter het cultuurnota-advies De Spiegel van de Cultuur. In deze nieuwsbrief vindt u een aantal reacties die dat beeld verder inkleuren.

Twee majeure problemen waar de sector mee wordt geconfronteerd komen in dat advies samen: er wordt een te rooskleurig beeld geschetst van de gevolgen van de bezuinigingen voor de sector. En verder laat het advies zien wat er gebeurt wanneer de Raad voor Cultuur zich bij een terugtrekkende overheid een richtinggevende rol uit handen laat slaan. Er ontstaat dan een leemte waarin bestuurlijk overwegingen en rapporten van externe adviesbureaus de toon kunnen gaan zetten.

De voorgestelde bezuinigingen leiden tot gaten in de infrastructuur en afbrokkeling van het aanbod, en dat leidt de aandacht weg van de kunst en de cultuur zelf. Vermoedelijk wordt het draagvlak voor de sector daardoor meer ondermijnd dan een enkele lege zaal of een onbegrepen kunstwerk. Want er is veel belangstelling voor kunst en cultuur bij jong en oud. Kijk naar de publiekscijfers en het aantal inwoners dat een vorm van amateurkunst beoefent. Maar iedere keer opnieuw moet aan politici en bestuurders worden uitgelegd waarom subsidie echt nodig is. Dat is geen eenvoudig en geen eenduidig verhaal, maar dat is kunst ook niet.

'Alleen een verzakelijke samenleving meent kunst als een luxe te kunnen beschouwen,' schrijft de dichter Lucebert. Als zij de druk van het economische rendement even opzij kunnen zetten, beseffen alle politici waarschijnlijk dat ze dat niet willen. Daarom moeten we ze des te meer confronteren met de consequenties van hun beleid. Daarbij geldt maar één adagium: frapper toujours! En dat geldt voor ons allen.

Marianne Versteegh,
algemeen secretaris Kunsten '92

Voor meer reacties: surf naar onze website

In deze nieuwsbrief kon de redactie lang niet alle reacties op het advies van de Raad voor Cultuur een plaats bieden, noch ingaan op andere voor de cultuursector belangrijke ontwikkelingen. Checkt u hiervoor onze website: www.kunsten92.nl. Eigen reacties op het advies van de raad, en aanvullingen en commentaar op deze nieuwsbrief zijn zeer welkom!

Kunsten '92: Andere opstelling Raad voor Cultuur was mogelijk geweest

Kunsten '92 is bezorgd over de gevolgen van het advies *Spiegel van de Cultuur*. Ondanks een positief advies worden de meeste instellingen geconfronteerd met een aanzienlijke subsidiekorting. Vaak zullen ze daardoor niet in staat zijn hun plannen uit te voeren. De raad had ook een andere strategie kunnen kiezen dan de afspraken van de regeringscoalitie 'for granted' te nemen.

'Opvolging van dit advies zal leiden tot stagnatie en teloorgang van ontwikkelingen, zowel op artistiek gebied, als met betrekking tot de door u gewenste beleidsdoelen' schrijft Kunsten '92 aan Medy van der Laan. 'De culturele instellingen voelen zich met dit advies niet serieus genomen. De ook politiek noodzakelijke inhaalslag voor cultuur, waarmee nog maar enkele jaren geleden een begin is gemaakt, wordt daarmee in één klap ongedaan gemaakt.' Een kabinet dat inzet op kwaliteit, innovatie en normen en waarden zou juist in cultuur moeten investeren. Op dit moment staan de budgetten van culturele instellingen echter dubbel onder druk. De kosten stijgen, mede als gevolg van overheidsbeleid, en de inkomsten uit subsidies en sponsoring blijven achter, met negatieve gevolgen voor de kwaliteit van het aanbod, de (internationale) concurrentiepositie en de culturele infrastructuur. Hoewel instellingen zich behoorlijk inspannen voor private financiering blijft overheidssubsidie onontbeerlijk. 'De raad gaat te ver wanneer hij stelt dat overheidssteun tot inertie leidt en dat vermindering of beëindiging van subsidies een louterend effect kan hebben'. In de praktijk wordt er hard gewerkt voor weinig geld. Het is een mythe dat waar de overheid zich terugtrekt 'anderen' de gevallen gaten zullen dichten.

Advies geen spiegel van cultuur

Het belangrijkste kritiekpunt van Kunsten '92 is dat de meeste instellingen met het geadviseerde bedrag niet in staat zullen zijn het voorgelegde beleidsplan uit te voeren. Zij zullen hun ambities naar beneden moeten bijstellen maar lopen wel het risico er over vier jaar op te worden afgerekend. Dat komt omdat in de uiteindelijke afweging van de raad niet het functioneren van de instellingen centraal stond, maar de bezuinigingstaakstelling. Daarnaast valt op dat een integrale afweging tussen de deeladviezen ontbreekt. Behalve een verschuiving naar de e-cultuur komen deze neer op een herverdeling van afgeslankt bestaand budget. De afwegingen per sector verschillen echter aanzienlijk en kortingspercentages worden, zowel bij een positief als negatief advies, onvoldoende gemotiveerd.

Beleidssterreinen als internationaal cultuurbeleid en cultureel erfgoed konden niet of slechts deels niet in het advies worden meegenomen en samenhang met het beleid van provincies en gemeenten ontbreekt. Bovendien heeft angst voor juridische procedures tot een vervlaking van de adviezen geleid, waardoor het raadsadvies geen 'spiegel van de cultuur' is. Dit ondermijnt de legitimatie voor subsidie.

Andere opstelling was mogelijk geweest

Volgens Kunsten '92 had de raad een andere strategie kunnen kiezen dan de afspraken van de regeringscoalitie 'for granted' te nemen. Ten eerste had hij zich moeten uitspreken over de legitimering van overheidssubsidie voor kunst en cultuur en de verantwoordelijkheid van de politiek daarvoor. Vervolgens had hij moeten formuleren wat er nodig is voor een effectieve culturele infrastructuur en het benodigde budget daarvoor moeten ramen. Ook had hij zowel het beleid van OCW en andere overheden, als de geldstromen die daarmee gemoeid zijn, in zijn afwegingen moeten betrekken. En een beeld moeten schetsen van de effecten van zowel de (te verwachten) bezuinigingen op alle overheidsniveaus (zoals bijvoorbeeld bij de omroep) als van de kostenstijgingen bijvoorbeeld als gevolg van arbowetgeving en de stijging van premies voor sociale verzekeringen en pensioenen. Tenslotte had hij bij de artistieke beoordeling van de afzonderlijke instellingen kunnen besluiten 'geen bedragen te adviseren, of gewoon het benodigde bedrag. Door de effecten van bezuinigingen, teruglopende inkomsten en stijgende kosten onvoldoende in beeld te brengen en wel bedragen te adviseren wekt hij de indruk dat instellingen met minder geld ook wel uit de voeten kunnen.'

Ondoorzichtig labirint

Het culturele veld is gebaat bij een heldere opstelling van zowel politiek als adviesorgaan. Daarom heeft Kunsten '92 de raad eerder gevraagd zijn visie op het cultuurbeleid te geven, waardoor de grondslag van zijn beoordelingen zichtbaar zou worden. Maar nu dat niet is gebeurd en evenmin het beleid van OCW is beoordeeld, blijven beleidsverschuivingen onzichtbaar en dreigt het debat hierover in de kiem te worden gesmoord. 'De raad functioneert nu als een subsysteem van het bestuurlijke apparaat, die de politiek het zicht op de werkelijke toestand van het culturele veld ontnemt. Het labirint van opvattingen, criteria, belangen, adviezen en besluiten, waarin kunstenaars, bestuurders en politici dreigen te verdwalen moet opnieuw op zijn transparantie en effectiviteit worden onderzocht.'

Oproep aan het kabinet

Met relatief kleine investeringen kan er in de culturele sector veel bereikt worden, maar bij bezuinigingen geldt het omgekeerde. Kunsten '92 doet een dringend beroep op de staatssecretaris om te voorkomen dat 'meer kapot wordt gemaakt dan ons allen lief is' en de noodzakelijke middelen beschikbaar te stellen. Ook roept zij het kabinet op het totaal van de bezuinigingen en overige financiële effecten in beeld te brengen, te inventariseren wordt wat nodig is voor een gezond cultureel bestel en de samenhang tussen cultuurbeleid en andere beleidsgebieden alsnog te belichten. Tot slot verzoekt Kunsten '92 het kabinet cultuur mee te laten profiteren van de recente meevaller van 400 miljoen euro die voor infrastructurele werken beschikbaar komt.

IPO en VNG: integrale visie ontbreekt in raadsadvies

Volgens het Interprovinciaal Overleg (IPO) en de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) laat de Raad voor Cultuur in Spiegel van cultuur de kans liggen een brede, integrale visie op de culturele infrastructuur in Nederland te geven. Het zwaartepunt ligt bij de sectorale adviezen en dat leidt in sommige gevallen tot een opvallend verschil in advisering per sector. Juist in een tijd van beperkte financiële middelen een integrale benadering niet alleen gewenst maar ook noodzakelijk.

Steen des aanstoots is dat de raad in het advies niet op de cultuurprofielen ingaat. Daarin geven gemeenten en provincies gemotiveerd voor de vijf landsdelen aan waar zich gaten in de culturele infrastructuur bevinden en waar zij, in samenwerking met de rijksoverheid, op nieuwe ontwikkelingen zouden willen inspelen. De raad vindt de profielen te abstract en stelt bovendien dat het beoordelen van de aanvragen in het kader van de spreiding over de regio's buiten zijn verantwoordelijkheid valt. Volgens IPO en VNG gaat de raad daarmee voorbij aan het verzoek van de staatssecretaris OCW om de profielen bij de beoordeling van de aanvragen van instellingen te betrekken en rekening te houden met de gevolgen ervan per regio.

Adviezen per sector

De raad wil een nieuwe bestelbespreking over de orkesten entameren, maar IPO en VNG zien daar weinig in. De orkesten hebben een turbulente tijd achter de rug. De koepelorganisaties

maken zich ernstig zorgen over de effecten van de voorgestelde generieke korting van 4,3 procent. Orkesten hebben nu eenmaal een bepaalde bezetting nodig en zijn al eerder op efficiency doorgelicht. De kans is groot dat die korting in de praktijk op wordt afgewenteld op lokale podia. Deze hebben zelf met sterk oplopende exploitatiekosten te maken, hoewel ze de publieksinkomsten sinds 1996 hebben weten te verdubbelen. Maar ook daaraan zit een grens.

Waar de raad in het advies over muziek en muziektheater voor alle overheidslagen aanvullende verantwoordelijkheden ziet, beperkt hij zich bij beeldende kunst en vormgeving tot het afstoten van instrumenten naar lokaal en provinciaal niveau. Alle aanvragen van kunstenaarsinitiatieven evenals de meeste van presentatie-instellingen worden afgewezen, hoewel hij constateert dat een aantal ervan een functie in een landelijk netwerk vervult. Aangezien de drie overheden een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor het beeldende kunst en vormgevingsbestel hebben, vinden IPO en VNG het niet reëel deze instellingen alleen door gemeenten en provincies te laten financieren.

De koepelorganisaties zijn het wel eens met het voorstel voor een bestelbespreking in de museumsector. Ook wordt de analyse dat het Fonds FPPM nog niet werkt zoals beoogd onderschreven. Oneens zijn IPO en VNG het met de meermaals gewekte suggestie dat gemeenten en provincies fors op uitgaven voor cultuur bezuinigen. Uit CBS-cijfers blijkt namelijk dat deze tot en met 2003 zijn gestegen. Dat neemt niet weg dat voor gemeenten en provincies financieel moeilijke tijden aanbreken.

Cultuuradviezen G-4

Naast het advies van de Raad voor Cultuur brachten ook de vier grote steden Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en de Stad en Provincie Utrecht hun advies uit over structurele cultuursubsidies uit. Hieronder een vergelijking.

De Amsterdamse Kunstraad (AKR) is het enige adviesorgaan dat een expliciete bezuinigingsdoelstelling in zijn individuele adviezen meeneemt. Voor 2004 was er 78,4 miljoen euro voor cultuur beschikbaar; een bezuiniging van 4 miljoen daarop is zeker. De AKR becijferde hiernaast een ombuiging naar specifiek beleid van 1,9 miljoen. De gemeente Amsterdam is momenteel daar eigen berekeningen over aan het maken.

De Rotterdamse Kunststichting (RKS) kreeg als uitgangspunt het budget van 2004 van

34 miljoen, dat hij met 1,5 miljoen overschrijdt. Tot dusver is er nog niets bekend over bezuinigingen op dit cultuurbudget.

De Haagse commissie Zonderop kreeg de opdracht drie scenario's uit te werken: bij 1 miljoen bezuinigingen, bij een gelijkblijvend budget en bij 1 miljoen extra. De Haagse gemeenteraad zal in oktober stemmen over bezuinigingen op het totale cultuurbudget, dat in 2002 in 49,1 miljoen bedroeg. De commissie adviseert in het geval van bezuinigingen niet de kaasschaafmethode toe te passen, maar een externe adviseur naar de doelmatigheid van grotere culturele instellingen te laten kijken.

De Utrechtse adviescommissie werd geen advies gevraagd over de hoogte van de subsidies, enkel over het toekennen van het predikaat 'subsidiabel' of 'niet subsidiabel'. Wel adviseerde deze commissie gevraagd over de relatie tussen het aange-

vraagde bedrag en de te verwezenlijken plannen. Het Utrechtse structurele cultuurbudget bedraagt 24 miljoen in 2004. In november stemt de gemeenteraad over het verlagen van alle subsidie-uitgaven met 1%.

De RKS wijkt het meest vaak af van het advies van de Raad voor Cultuur: 25 aanvragers die óók een aanvraag bij OCW deden, maar een negatief advies ontvingen van de raad krijgen wel een positief advies van de RKS. In totaal deden 73 instellingen zowel een aanvraag bij OCW als bij de gemeente Rotterdam.

Ook aan kostenstijgingen besteden de adviescommissies de nodige aandacht. De AKR kaart de explosieve huurverhogingen aan van door de gemeente verhuurde panden. De RKS spreekt het vertrouwen uit dat het 'witten' van ID-banen niet ten laste zal komen van de cultuurbegroting.

'In mijn optiek is de relatie met het publiek van levensbelang'

Op zichzelf beschouwd is *Spiegel van de Cultuur* geen interessant document, volgens Hans van Maanen. Het advies laat namelijk geen visie zien op de vraag hoe de problemen in het Nederlandse kunstbestel zouden moeten worden benaderd. Voor hem is de vraag hoe de gesubsidieerde kunsten in de samenleving moeten functioneren de belangrijkste kwestie.

Het Advies voor de Cultuurnota 2005-2008 is een beetje saai; inderdaad – in samenhang met de sectoranalyses – niets meer of minder dan een heldere, vrijwel rimpelloze spiegel van de Nederlandse cultuur. De Raad voor Cultuur past, niet slecht, op de winkel van de staatssecretaris en merkt op welke kasten wel eens opnieuw mogen worden ingericht, bijvoorbeeld die van de musea en de orkesten. Omdat het advies vrijwel geheel bestaat uit de beoordeling van instellingen en geen visie laat zien op de vraag hoe de problemen in het Nederlandse kunstbestel zouden moeten worden benaderd, is het niet interessant om het advies los van het beleid van de staatssecretaris te bespreken.

Vanaf enige afstand de sector beschouwend, zie ik de vraag hoe de gesubsidieerde kunsten in de samenleving functioneren als de belangrijkste kwestie voor een subsidiërende overheid en haar adviseur. Deze kwestie is problematisch in Nederland, omdat de gesubsidieerde kunsten hier eerder een wereld op zichzelf vormen dan dat zij op grote schaal deel uitmaken van de algemenere cultuur en omdat slechts een relatief klein deel van de bevolking er gebruik van maakt. Het lijkt alsof beleidsmakers denken dat binnenschoolse kunsteducatie, gecombineerd met de ondersteuning van nieuwe generaties kunstenaars, op termijn van

zelf voor een inbedding van de gesubsidieerde kunsten in de Nederlandse multicultuur zal zorgen. Het advies van de raad en de uitgangspunten van de staatssecretaris dragen echter beide op tamelijk impliciete wijze een aspect aan dat bij deze inbedding een belangrijke rol kan spelen. Op beide punten ga ik hieronder nader in.

Aan de ene kant voelt de raad wel aan dat de relatie tussen productie van kunst en de organisatie van de receptie ervan door publiek van belang is. In mijn optiek is die relatie is van levensbelang en zou de raad dan ook verder moeten gaan dan het constateren van de problemen van het Fonds voor Podiumprogrammering en Marketing. De problematiek vraagt om een grondige doordinking van de wijze waarop de relatie tussen productie en distributie van kunst in Nederland georganiseerd is, al was het maar vanuit de vraag waar en hoe de 50 door het rijk te subsidiëren muzikensembles van nationaal belang, nationaal van belang kunnen worden. Maar het blijft moeilijk voor de raad om aandacht te schenken aan het domein waarbinnen kunst voor de bevolking beschikbaar komt: niet alleen is dit sinds 1985 aan de gemeenten toebedeeld, maar ook omdat de raad sinds jaar en dag de kwaliteit van het kunstleven in hoge mate gelijk stelt aan de kwaliteit van de kunstproductie, waarbij hij er kennelijk van uitgaat dat de rest vanzelf gaat.

Aan de andere kant vraagt de staatssecretaris voortdurend aandacht voor de mogelijkheid om subsidie toe te kennen dan wel te onthouden op grond van andere dan artistieke criteria. In alle opeenvolgende 'kunstenplannen' sinds 1988 worden al pogingen daartoe gedaan. Maar er smeult hier nog een

gemeen vuurtje na, over is van de politieke brand bij de behandeling van de vorige cultuurnota, dat door de toenmalige staatssecretaris en de voorzitter van de Raad voor Cultuur in eendrachtige samenwerking in de doofpot is gestopt. Het betreft de discussie over de verhouding tussen de verantwoordelijkheden van de raad en die van de staatssecretaris of het parlement bij het toepassen van criteria voor subsidiëring. Het was een warrige discussie en de huidige staatssecretaris heeft getracht aan die verwarring een einde te maken door ronduit te stellen dat aan het oordeel van de Raad andere conclusies kunnen worden verbonden dan waartoe een advies strekt. Daarbij kunnen bestuurlijke, financiële, bedrijfsmatige en beleidsmatige overwegingen een doorslaggevende rol spelen. (Uitgangspuntennotitie november 2003, p. 19).

Tegelijkertijd echter vraagt zij de raad bij herhaling zich bij de advisering ook van deze aspecten rekenschap te geven. Een saillant voorbeeld daarvan doet zich voor nadat in december 2003, op basis van de dereguleringspolitiek van de staatssecretaris, de instellingen blijmoedig hun autonome beleidsplannen hebben ingediend, niet gehinderd door voorschriften over educatieve programma's, aantal te bereiken jongeren en immigranten of regionale spreiding. De aanbieder van deze 834 'schone', niet door een overdosis plichtmatigheid vervulde aanvragen aan de raad, gaat vergezeld van een brief waarin zij schrijft:

In de uitgangspuntenbrief worden naast kwaliteit drie andere criteria genoemd: maatschappelijk bereik, positie of functie in het bestel en geografische spreiding

lees verder op p.15

spiegel van de cultuur

Het veld schrijft terug

Wat vindt het 'veld' nu eigenlijk zelf van Spiegel van de Cultuur? Kunsten '92 vroeg een aantal instellingen een visie te geven op het deeladvies voor hun sector. De reacties varieerden van 'stimulerend advies' tot 'diepe teleurstelling'. Overheersend in veel reacties is de angst voor verschraling als gevolg van bezuinigingen en opmerkingen over wijze van beoordeling. Ook kwamen thema's als cultuureducatie, cultureel ondernemerschap, internationalisering en de positie van de regio aan bod.

Uitzonderlijke prestatie van de raad

Jacques van Veen, zakelijk leider Holland Festival

Onze collega's van de Raad voor Cultuur hebben weer een uitzonderlijke prestatie geleverd. Uit het lijvige advies blijkt dat ook

zij geworsteld hebben met de vraag hoe de opgelegde bezuinigingen zo redelijk mogelijk konden worden verdeeld. Er is veel gewikt en gewogen, er zijn keuzes gemaakt maar ook de zo verdoemde kaasschaaf is gebruikt. Er is geen sector waarin zo minutieus beleid wordt getoetst en de uitgaven worden gecontroleerd. In die zin vertoont de raad geen ander gedrag dan hoe wij allen in de dagelijkse praktijk met schaarse middelen omgaan.

In een samenleving waarin als gevolg van het onbegrip tussen verschillende culturen allerlei irritaties ontstaan, zouden de diverse cultuuruitingen en het debat daarover een essentiële rol moeten en kunnen spelen. Wij zouden de raad kun-

nen verwijten en omgekeerd kan de raad ons verwijten, en gezamenlijk kunnen we de staatssecretaris verwijten, dat wij, zij er niet in geslaagd zijn om deze noodzaak aan de publieke en politieke opinie op te dringen.

Op termijn is het van groot belang dat we publiek en politiek hiervan wel kunnen overtuigen, en kunnen rekenen op reële steun van de overheid, dus niet alleen in materiele zin. Het is niet de vermeende subsidieverslaving als wel het gebrek aan inhoudelijke betrokkenheid die onze sector ogenschijnlijk gemakzuchtig maakt.

Op papier lijkt het nu mogelijk om de kunstsector een bijna verwaarloosbare bijdrage te laten leveren aan een miljarden bezuinigingsoperatie. Het kabinet zou zich af moeten vragen of deze operatie met zo'n gering netto resultaat, bij een aanwijsbaar kwaliteitsverlies, wel de moeite waard is. En mocht de economie weer aantrekken, wat overigens nu al het geval is, dan is de aangerichte schade niet eenvoudig te herstellen.

De delen zijn er, nu de som nog

Ap de Vries, directeur De Kunstconnectie

De raad besteedt al enkele jaren meer aandacht aan de sector amateurkunst en cultuureducatie.

Daar is een goede zaak. Te meer daar deze sector – groten-deels gefinancierd door gemeenten en provincies en de grootste in bereik – in diverse adviezen beoordeeld wordt als een volwaardig onderdeel van het cultureel bestel. Niet een afgeleide van, wel geïnspireerd door en betrokken bij de

ontwikkelingen in productie en presentatie. In die zin in het advies voor de Cultuurnota 2005 – 2008 consistent.

Er is echter meer afstemming tussen rijks-, provinciaal en gemeentelijk beleid nodig. De recent gemaakte bestuurlijke afspraken tussen OCW, VNG en IPO over het Actieplan Cultuurbereik zijn boterzacht. Actuele maatregelen van OCW ter stimulering van cultuureducatie in het onderwijs leiden nu al tot substitutie-effecten omdat provincies en gemeenten hun geld terugtrekken 'als het rijk toch meefinanciert'. Daar had de raad in zijn inleiding op het hoofdstuk 'Amateurkunst en cultuureducatie' flink stelling kunnen nemen. Dat is niet gebeurd en dat is spijtig. Omdat niet op elkaar afgestemd beleid contraproductief is. En omdat op die manier niet het optimale rendement gehaald wordt uit de positief geadviseerde aanvragen van instellingen, verenigingen en projectbureaus.

De raad laat meer kansen tot afstemming en rendementsverbetering liggen. Hij beoordeelt een aantal nieuwe initiatieven positief, mede vanwege hun mogelijke voorbeeldwerking. Maar hij ziet af van het geven van aanwijzingen hoe die voorbeelden vast te leggen en te spreiden. Hij geeft aan dat als weinig haalbaar te achten en het er dus maar bij te laten... Deze initiatieven – er zitten potentiële pareltjes bij – verworpen zo tot incidenten. Verder blijft de ontwikkelingsfunctie binnen het amateur- en cultuureducatieveld in het advies losgekoppeld van kennisverzameling en spreiding. Ook hier laat de raad een kans liggen om via afstemming de sector als geheel te versterken.

Daarom mag de conclusie zijn dat er in het advies vele nuttige instellingen en spannende initiatieven zijn beoordeeld,

maar dat de raad onvoldoende op zoek is gegaan naar de meerwaarde die de som ervan zou kunnen opleveren. De optelsom is niet gemaakt.

De taal is arm

Anton Korteweg, directeur Letterkundig Museum

Drie opmerkingen vooraf, voordat ik enkele inhoudelijke kanttekeningen plaats bij het raadsadvies voor de letteren.

'De taal is arm', wist Nescio al, 'doodarm. Die de werken des vaders kent, weet dat.' Had hij Spiegel van de Cultuur gelezen, dan had hij die veertien delen kunnen vergelijken met verschijnselen van heel wat minder allooi dan de werken des vaders. 'Aanjaagfunctie', 'leesbevorderingsinfrastructuur' – foei toch. Ten tweede. Als voormalig calvinist hou ik graag een rudimentaire eerbied in stand voor ieder die boven ons gesteld is. Maar dat wordt je wel moeilijk gemaakt, als men je aanbiedt het advies over jouw instelling zondagnacht 18 april om 23 uur op je privé-emailadres te zetten. Zou een niet langer, of minder, gesubsidieerde instelling beter slapen als hij 'het' 's nachts al weet in plaats van de volgende morgen? Het pijnlijkst is nog dat die hele onzalige operatie goeddeels mislukt is. Maar daar is de raad niet aansprakelijk voor, liet ze weten, evenals voor verwisseling van adresseringen, want 'het verzenden van 833 mails tegelijk is mensenwerk.' En tenslotte: dat de raad vierenvolfe maand over een advies doet, is begrijpelijk. Maar dat instellingen maar zeven werkdagen krijgen om op dat doorgaans toch verstrekkende gevolgen hebbend advies te reageren, dat is wel erg aan de krappe kant.

Goed, dan nog even inhoudelijk. Het beste voorstel is om een vast bedrag voor literaire manifestaties bij een van de literaire instellingen onder te brengen. Dat mag wat mij betreft de Stichting Schrijvers School Samenleving worden.

Ook de drastische verhoging van het subsidie voor het Haagse festival Winternachten lijkt me geen weggegooid geld, en het subsidie voor Dichter aan Huis juich ik zachtjes toe. Het slechtste voorstel is Poetry International met 10% te korten. Of er in het raadsadvies voldoende rekening gehouden wordt met mogelijke ontwikkelingen op lange termijn (misschien toch helemaal geen vaste boekenprijs, of maar voor een paar jaar; op kousenvoeten voortsluipende ontleding; invloed van internet) weet ik niet. Vier jaar vooruitzien is al moeilijk genoeg.

Film: van schaarste en verschraling

Sandra den Hamer, directeur Filmfestival Rotterdam

Er is een probleem met het filmadvies van de Raad voor Cultuur. Dat zit 'm niet zozeer de interne consistentie

ervan: 'integrale herschikking', dus iedereen een beetje minder.

Het probleem is dat film hier in Nederland al jaren het stiefkind van het kunstbeleid is en dit advies verandert daar weinig aan. In sommige beoordelingen uit de raad stevige kritiek. Helaas bezigt hij nergens dezelfde spierballentaal om duidelijk te maken dat cinema meer verdient dan slechts te figureren als sluitpost op de cultuurbegroting.

De raad kent prioriteit toe aan de productie van Nederlandse film en spreekt in de algemene inleiding eerder van 'filmbedrijvigheid' dan van 'filmcultuur' of 'filmkunst'(!). Hij wijst erop dat het instandhouden van een gezonde Nederlandse filmproductie niet alleen de verantwoordelijkheid is van de staatssecretaris van OCW, maar onderdeel moet zijn van een economisch of cultuurgeneriek beleid. Gezien het feit dat de regering al besloten heeft het filmstimuleringsbeleid per 1 januari 2005 stop te zetten is dat, zonder een nieuwe horizon te bieden, een tamelijk loos advies.

Ook voor distributie en vertoning biedt dit advies, als het gaat om het in stand houden van een levendige filmcultuur in Nederland, weinig hoop voor de toekomst. Voor de gesubsidieerde distributie van films wordt een nieuwe regeling per titel ontworpen; een idee dat in de sector met weinig enthousiasme is ontvangen. Veel andere initiatieven voor het vertonen van niet-commerciële films kunnen niet gehonoreerd worden, al zou de raad dat in sommige gevallen misschien best willen.

Vrijwel alle instellingen die al subsidie kregen, krijgen dat weer, maar dan bijna allemaal ietsje tot aanzienlijk minder. De financiële beperkingen laten nauwelijks ruimte voor nieuwe initiatieven en ambities. Die heeft de commissie Film zelf wel: men zal het de komende tijd nog druk hebben met alle ballonnetjes die zijn opgelaten zoals een nieuw stimuleringsfonds voor media-educatie, een nieuwe regeling voor film distributie en als ultieme klapper: een nieuw sectorinstituut voor de film met 'als kerndoelstelling het stimuleren van het filmklimaat'. En komt dat dan allemaal uit hetzelfde te krappe filmbudget?

Vernieuwen om te vernieuwen: een heilloze weg voor musea

Guus van den Hout, directeur Museum Catharijneconvent

Arrogantie en eigenzinnigheid klinken door in het advies van de Raad voor Cultuur. Hij weet precies hoe de musea

zouden moeten zijn: niet alleen eigentijds maar ook nog eens baanbrekend vernieuwend. De raadscommissie reikt, jammer genoeg, geen nieuwe inzichten aan. Ze maakt het zich bovendien gemakkelijk door alles wat in hun optiek geen nationale uitstraling heeft, te schrappen. Een enkel initiatief krijgt steun maar de criteria die worden gehanteerd zijn niet consequent. Uitgangspunten die de staatssecretaris in haar brieven van 1 juli en 18

december 2003 heeft geformuleerd, worden ofwel genegeerd ofwel tegengesproken. Het standpunt rond het Rijksmuseum Twente is er een goed voorbeeld van. De groep van verzelfstandigde rijksmusea worden op een enkele uitzondering na, ongeacht hun beleidsvoornemens, door de kaasschaaf met 2,5% gekort.

Overall klinkt weer het toverwoord van de vernieuwing, maar het blijft steken in vaagheden en modieuze begrippen. Een echte visie op hoe musea in de toekomst kunnen of moeten veranderen, echt revolutionaire wijzigingen in het bestel, hanteerbare antwoorden op dagelijkse vraagstukken van beheer en presentatie, urgentie van samenwerking of de maatschappelijk relevantie van projecten waar musea zich mee moeten bezig houden in de jacht naar een groter publieksbereik, ontbreekt. Een museum mag niet zijn, wat het gewoon is: een plek waar het cultureel erfgoed verantwoord wordt beheerd en gepresenteerd. Musea dienen iedere dag opnieuw hun bestaansrecht te bewijzen en hun directeuren moeten van alle markten thuis zijn. Zij worden daarbij 'ondersteund' door verouderde organisatiestructuren en constant veranderende regelgeving. Bij teruglopende subsidies moeten zij nog meer energie steken in het verwerven van externe gelden. Musea worden verscheurd tussen bewaarfunctie (al ingewikkeld genoeg), onderzoeksfunctie (onbetaalbaar geworden) en presentatiefunctie (en dan alleen als het ECHT vernieuwend is). Maar het publiek laat vaste presentaties links liggen en lijkt alleen nog voor spraakmakende tijdelijke tentoonstellingen hun huis uit te komen. Met dit advies zijn we geen stap verder gekomen.

Het gebroken viooltje

Stan Paardekooper, directeur Brabants Orkest

De orkesten in Nederland staan er goed bij. Alom, tot diep in het Muziekcentrum van de Omroep, waardeert de Raad voor Cultuur

de hoge kwaliteit en vitaliteit van de ensembles. Rust en ruimte geven, luidde in 2001 het advies van de Commissie Hierck. Heroriëntatie op rol en missie. Dat hebben de orkesten ook gedaan, maar de gehoopte financiële opbrengst blijft jammerlijk uit, integendeel we teren in. Schone schijn en verborgen armoede komen samen in de Kunsten.

De raad meent dat de orkesten in het muziekbestel de sterkste schouders hebben en adviseert de staatssecretaris om (met) onze bedrijven af te rekenen: - 4.3% korten op het subsidieniveau van 2002. Met die generieke korting moeten we de jaren 2005-2008 in. We zullen dat niet redden, tenzij we naargeestig snijden in de omvang van onze symfonische formaties dan wel (veel) minder gaan doen. Ongetwijfeld 'oogsten' we daarna in 2007, aan de vooravond van een nieuwe cultuurnota, dat we zo weinig meer doen voor wat de orkesten kosten.

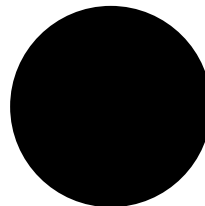
Terecht komen in die 'Verelendung', is niet de ambitie van de orkesten. We gebruiken onze energie en tijd liever om onze producties te verbeteren, te intensiveren, in bredere lagen van de samenleving geliefd te maken. Dat is ook wat we in de periode 2001-2004 ruimschoots gedaan hebben; her en der zijn vele nieuwe, eigentijdse initiatieven genomen. Orkesten zijn niet langer onbewegelijke divisies, gelegd in elitaire bufferzones van goede smaak of burgerlijkheid. We zijn marktgeoriënteerde interventiemachten geworden, die (inter-) nationaal, regionaal en lokaal, gewaardeerde muzikale diensten leveren.

Wij wensen ons bij die opluistering van onze missie, voortgaande en geïndexeerde overheidssteun. We kunnen niet zonder en we leveren daarvoor een goede tegenprestatie.

Als raad en overheid de orkesten heenzenden met budgetten die prijs- en kostenontwikkeling stelselmatig negeren, dan kunnen we weinig vrede stichten, komt er van onze muzikale missie steeds minder terecht. Geen 'gebroken viooltje', we trekken ten strijde!

Beste advies: handhaaf Popmuziekplanregeling

Geert van Itallie, adjunct-directeur Paradiso/bestuurslid Kunsten '92/ Interim-directeur VNP

De popmuziek neemt binnen de huidige cultuurnota slechts een klein deel van het totaal aan subsidie voor

haar rekening. Gezien het beperkte aantal aanvragen is een overzicht snel te geven. Nieuwkomers met een positief advies zijn Fabchannel, Marmoucha, Motel Mozaique, Productiehuis Oost-Nederland en Stichting Conamus (programmering Amsterdam Dance Event). Een negatief advies krijgen Belangenvereniging Dance, High Arts in the Lowlands (theaterprogrammering), het Sonic Acts festival en de Rotterdamse poppodia Nighttown, Popverzamelgebouw Waterfront en Baroeg. Reeds gesubsidieerde organisaties, de Grote Prijs van Nederland, De Kift, Muzieklab Brabant, Noorderslag, Paradiso Amsterdam, Paradiso-Melkgweg Productiehuis, de Vereniging Nederlandse Poppodia en het Nationaal Popinstituut krijgen een positief advies. De twee laatstgenoemde organisaties hadden ook subsidie gevraagd voor respectievelijk de ontwikkeling van bijzondere programmering van poppodia en Nederlandse popmuziek (het Nederlands Popmuziekplan). De raad oordeelt positief over beide aanvragen, maar vindt ze een taak voor het Fonds voor Podiumprogrammering en Marketing (FPPM).

Het beste advies van de raad dat relevant is voor de gehele popsector heeft dan ook betrekking op het FPPM; hij gaat in zijn advies over dit fonds zo ver dat hij adviseert om de Nederlandse Popmuziekplanregeling (waarin het opvangen van risico's bij programmering van kwetsbaar aanbod centraal staat) te handhaven en toe te passen op andere muziekgenres en de bijzondere programmering bij de poppodia. Gezien de hardnekkigheid van OCW en het FPPM om flexibele regelingen zoals het NPP (en voorheen het Jazz

Podiumplan) de nek om te willen draaien ten faveure van kant en klare samenwerkingsprojecten met garantiesubsidies, meerjarig vastgelegd aanbod en innovatieve marketingstrategieën, zal het nog zeer vraag zijn of dit advies in de Cultuurnota opgevolgd wordt. Met het instorten van de muziekindustrie, het wegvallen van (met name tabaks)sponsoring en de bezuinigingen van gemeentes op de exploitatie van poppodia en festivals is een groot deel van de popsector voor het eerst in jaren sterk afhankelijk van een voldoende geormerkte rijks-subsidiebudget dat op de meest effectieve wijze wordt angewend. Het FPPM en het FAPK hebben in ieder geval bewezen hiervoor niet over de geschikte subsidietechnieken en criteria te beschikken.

Warrig advies over nieuwe muziek

Henk Heuvelmans, directeur Gaudeamus

Het advies over nieuwe muziek is nogal warrig en inconsistent. Van de ensembles, muziektheaterorganisaties, podia, studio's, festivals en organisaties als Gaudeamus en MuziekGroep Nederland, worden sommigen beoordeeld op basis van plannen of verwachtingen, anderen op basis van huidige en vroegere activiteiten; sommigen krijgen het voordeel van de twijfel, terwijl anderen met dezelfde bewoordingen niet toegelaten worden of weer naar huis gestuurd.

'De gecomponeerde muziek heeft aan dominantie heeft verloren' en 'de nieuwe muziekwereld oriënteert zich op andere wijzen van muzikale uiting', aldus de raad. Reden om bijvoorbeeld slagwerkensembles als 'niet meer als zelfstandig te waarden functie' aan te merken ondanks een bijzonder positieve beoordeling. Reden ook om voor sommige ensembles een aanzienlijk lagere subsidie te adviseren en voor anderen niets meer. Impliciet wordt de verwachting uitgesproken dat men elders aanvulling kan vinden, maar een sterk overvraagd FAPK zal weinig soelaas

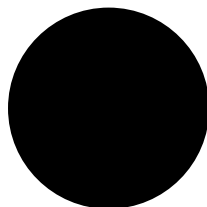
kunnen bieden. Voorts wil de raad 'meer evenwicht in subsidiehoogtes' brengen, waardoor sommige als 'topensemble' aangemerkte ensembles meer krijgen en anderen met dezelfde kwalificatie minder. Alle plussen en minnen samen geven toch het beeld van een aanzienlijke adering.

De kernpodia krijgen ieder ongeveer hetzelfde subsidie toebedeeld met de opdracht om meer uit te wisselen. Het Muziekgebouw in Amsterdam krijgt drie maanden de tijd om daarvoor een plan uit te werken. Maar de positie van de kleine podia blijft onzeker door weinig commitment van de lagere overheden en de nog niet opgeloste problemen bij het FPPM. De raad ziet dat ook, en adviseert 'een commissie aan te wijzen die met voorstellen voor verbetering moet komen'. Een helder advies over het FPPM had al veel op kunnen lossen; met de oproep tot 'koerswijziging' maakt hij zich er gemakkelijk van af.

Onbegrijpelijk is tenslotte dat de raad apart een aanvullend advies over internationaal cultuurbeleid uitbrengt. Met de bovengeciteerde opmerkingen over de veranderende muziekwereld in gedachte is het vreemd om bij het advies over het Asko Ensemble te lezen dat de raad 'zich afvraagt wat de internationale ontwikkelingen zijn in het genre waarin het ensemble zich begeeft'. Dat geeft niet bepaald vertrouwen in dat aanvullende advies.

Wereldmuziek + 1%

Peter van Amstel, hoofd programmering RASA

In niet minder dan een op de vier muzikaanvragen die de Raad voor Cultuur in zijn adviezen beschrijft, van Nieuw Ensemble tot De Badcuyp, valt het woord wereld- of niet-westerse muziek. Samen beuren deze aanvragers bijna vier miljoen, een procentje meer dan in 2001, maar extreme kortingen tot wel 90 procent op de aanvraag maken het twijfelachtig of de minst bedeedden wel kunnen overleven. De raad houdt ondanks een paar harde

klappen de sector redelijk overeind, maar het in zijn eigen vooradvies vurig bepleite genre-instituut komt er vooralsnog niet. Daarvoor zweeft nog een ton euro's boven wereldmuziek-Nederland.

Als het aan de raad ligt beschikt Nederland in de periode 2005-2008 over een stuk of zeven ensembles, vijf festivals, drie bemiddelaars en een podium, alle volledig gewijd aan wereldmuziek. De festivals en bemiddelaars zijn relatief goed bedeed, maar de ensembles en het podium zijn, afgezien van drie nieuwkomers en een afvaller, geaasschaafd. Dat komt noch de continuïteit noch de variëteit van het aanbod ten goede.

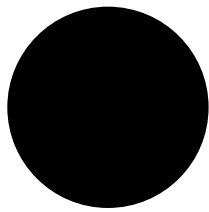
Goed nieuws is dat de raad vooral artistieke argumenten laat tellen in zijn intercultureel cultuurbeleid – het tijdperk van wereldmuziekonwaardig doelgroepenbeleid lijkt definitief voorbij. Er schemert bovendien een voorkeur door voor inbedding bij podia en genre-instituten voor pop en jazz. Ook mooi, maar daarin schuilt een merkwaardige beperking. Waarom geen aansluiting bepleit van bijvoorbeeld niet-westerse hedendaagse en kamermuziek bij Gaudeamus of De Kamervraag? Een expertisecentrum zou vooral moeten bijdragen aan de promotie van wereldmuziek tot gewoon muziek.

De raad heeft gelijk dat het aantal aanvragende ensembles in deze sector teleurstellend klein was. Maar zijn constatering dat de oorspronkelijke pioniers en trendsetters onder de podia, producenten en festivals hun unieke positie de komende jaren wel eens konden verliezen, is daarmee in tegenspraak. De huidige situatie, waarin vooral licht verteerbare wereldmuziekvarianten opgeld doen, maakt pionierswerk onverkort noodzakelijk. Een weelde blijft nog ongehoord: pop- en jazz-, geïmproviseerde en gecomponeerde, volkse en hoofse, kamer- en grote ensemble-muziek.

Daarom kan de muzieksector niet zonder pionierend wereldmuziekpodium. Voorlopig dicht de Raad die rol aan RASA toe, maar ook bij ons doet de kaasschaaf pijn. Zweefde er niet nog ergens een bedrag?

Haveloze architectuurtuin

Rob Docter, directeur Berlage Instituut

'De raad acht het gerechtvaardigd om ruim tien jaar na de eerste architectuurnota en de inrichting van het architectuur-

bestel het profiel van de instellingen kritisch te beschouwen tegen de gewijzigde achtergrond van maatschappelijke en bestuurlijke omstandigheden (...).' In het begin van het sectoradvies klinkt het slijpen van de snoeischaar al door. De raad is bij het tuinieren echter weloverwogen te werk gegaan en heeft de instellingen langs een heldere lat gelegd. Niemand kan het oneens zijn met de gehanteerde criteria (actueel profiel, professionaliteit van de organisatie, reflecterend vermogen en nog zo wat), of met het principe dat cultuurnota-instellingen een relevante bijdrage aan de sectorale infrastructuur moeten leveren. Tuinieren betekent wildgroei inperken. Tuinieren vereist ook ruimte scheppen voor nieuwe aanplant. Wieden en snoeien horen er bij. Maar wie het resultaat overziet van de met daadkracht onder handen genomen architectuurtuin, ziet dat er lelijke happen uit zijn, zonder dat er een nieuwe harmonie is aangebracht.

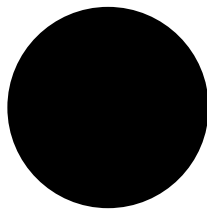
De gevestigde instellingen zijn er op drie na niet slecht van af gekomen. Een waarderend woord en een centje meer. Maar Architectuur Lokaal, de Internationale Architectuuriënnale en Archis krijgen niets, wat voor de laatste twee instellingen vermoedelijk het einde betekent. Met alle respect voor de door de raad geuite kritiek, opheffen schiet het doel voorbij. Er ontstaan akelige gaten in 'de sterke culturele infrastructuur op het gebied van de architectuur' zonder dat die vervolgens worden opgevuld. Dit klemmt temeer daar alle nieuwe initiatieven te licht zijn bevonden en niet op een plaatsje hoeven te rekenen.

De architectuurtuin biedt plots een haveloze aanblik. Dit trekt een zware wissel op de logische samenhang binnen de sector-

ale infrastructuur en de positie die Nederland als gidslid op het gebied van architectuur en stedenbouw (-beleid) in de wereld heeft. Andere instellingen zullen niet gauw in staat zijn de opengevallen gaten te vullen. Deelname aan het discours in binnen- en buitenland wordt in één klap ontworteld. Had de raad het resultaat van zijn advies aan de eigen criteria getoetst, dan was de ingreep afgewezen. Een eenmaal afgesneden tak komt niet meer tot bloei.

Vormgeving: mooie woorden

Dingeman Kuilman, directeur Premsele, stichting voor Nederlandse vormgeving

Wat mogen we van een Cultuurnota verwachten? Voor vormgeving dringt de Raad voor Cultuur aan 'op de

ontwikkeling van effectief beleid'. Het beleidsplan van Premsele doet zijn best om daaraan tegemoet te komen. Het geeft een visie op de versterking van de infrastructuur en wil daarnaast ook specifieke ontwikkelingen stimuleren. 'Interessant, ambitieus en verantwoordelijk', zegt de raad. Maar omdat realisatie geld kost, en meer geld voor de vormgeving in de huidige systematiek ten koste gaat van de beeldende kunst, kan hij het vereiste budget niet beschikbaar maken. Daarbij is er ook nauwelijks aandacht voor de transparantie van de grote fondsen (Mondriaan en BKVB). Kennelijk wil de raad niet weten hoe de subsidiëring van de vormgeving zich verhoudt tot de beeldende kunst. Hij vermijdt zelfs aanbevelingen te doen over de wijze van rapportage.

De raad maakt een onderscheid tussen vormgeving en nieuwe media, maar geeft geen toelichting. Het is merkwaardig dat een initiatief als Doors of Perception, voortgekomen uit het voormalige Vormgevingsinstituut, nu onder nieuwe media te vinden is. Volgens de raad is vormgeving blijkbaar vooral een kwestie van drukwerk, huisraad en kleding.

Daarnaast valt op dat hij, in afwijking van de staatssecretaris, geen enkele aandacht heeft voor de relatie tussen cultuur en economie ('creatieve industrie'). Of het nu gaat om cultuur als context voor economische vernieuwing, of als instrument – zoals design – de raad komt niet los van de enge definitie van cultuur als kunst.

Met dit advies neemt de raad geen enkele verantwoordelijkheid voor het falende vormgevingsbeleid, dat in 2000 resulteerde in de onttaking van het Nederlands Vormgevingsinstituut. Dat de vormgevingssector daardoor ernstige schade heeft geleden in de vorm van uitstel van investeringen, en kostenverslindende advisering en sociale plannen – het laat de raad kennelijk koud. De 'inhaalslag' die in 2001 door de Commissie Vormgeving werd verlangd – en door de raad van harte werd onderschreven – wordt zo een slag in de lucht. Op deze manier valt er over vier jaar nog veel meer in te halen.

Kunstuitleen: stimulerend en evenwichtig advies

Teja Michels, interim-directeur FKU

Het advies van de Raad voor Cultuur over de kunstuitleen is stimulerend en evenwichtig. De raad is het met de

Federatie Kunstuitleen eens dat er voor ondersteuning van veranderingen in deze sector nog steeds financiële middelen nodig zijn. Subsidiëring voor ideële kunstuitleencentra is weliswaar niet meer vanzelfsprekend, maar wel gerechtvaardigd en noodzakelijk om ook in de toekomst kwaliteit, spreiding en toegankelijkheid te waarborgen.

In het nieuwe beleidskader voor de Geldstroom BKV komt de verantwoordelijkheid voor de kunstuitleen volledig bij lokale en provinciale overheden te liggen. De federatie voelt zich gesteund dat de raad het behoud en verder ontwikkelen van wat in de afgelopen jaren is opgebouwd als uitgangspunt ziet, en deelt de

zorg dat deze verschuiving van verantwoordelijkheid tot slecht afgestemd beleid kan leiden. De landelijke spreiding van kunstcentra, in de regio vaak de enige voorziening voor beeldende kunst, kan daardoor in gevaar komen, evenals de vaak sterke lokale en regionale inbedding ervan. Daarbij komt nog iets anders: met ingang van 2005 mag de Geldstroom niet meer gebruikt worden voor het verwerven van collecties. Om een te abrupte stop van financiering te voorkomen is een overgangperiode noodzakelijk. Het is niet realistisch als lokale en provinciale overheden hun verantwoordelijkheid direct in een eis van volledige kostendekkendheid zouden vertalen. De federatie pleit daarom voor het gericht ondersteunen van ideële functies en doelstellingen op basis van resultaatsafspraken. Meer kostendekkendheid dient getoetst te worden aan duidelijke randvoorwaarden voor onder meer de uitleenbare collectie, de potentiële markt in het eigen afzetgebied, de bedrijfsvoering en de marktverruimende functie van de ideële kunstuitleencentra.

Op aangeven van de raad zal de federatie haar plannen zich om te vormen voor een 'federatie kunstbemiddeling' uitwerken in een ondernemingsplan. Eén vraag blijft over: de raad stelt voor de Geldstroom BKV op te heffen. De federatie is bijzonder geïnteresseerd in wat de raad daarbij inhoudelijk voor ogen heeft.

Voor presentatieruimten is de deur dichtgemetseld

Ton van Gool, directeur MU

Vier jaar geleden werd de deur naar de Cultuurnota voor de categorie presentatieruimten op een kier gezet. Lokaal 01, De Vleeshal en MAMA

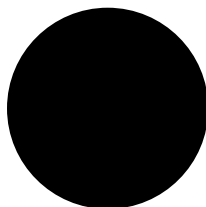
kregen een positief advies én rijkssubsidie. Nu is die deur niet alleen dichtgegooid maar ook volledig dichtgemetseld. In onze categorie deden 31 instellingen een aanvraag. Van 5 instellingen werd

rijkssubsidie gecontinueerd en van de 26 nieuwe aanvragers werd er niet één gehonoreerd. Maar dan wordt het vreemd: van deze 26 kregen 5 instellingen (BAK in Utrecht, MU in Eindhoven, De Paviljoens in Almere, Het Domein in Sittard en W139 in Amsterdam) een positieve beoordeling maar toch een negatief advies. Zij werden doorverwezen naar de Geldstroom BKV waarover lokale en provinciale overheden beslissen. De Raad voor Cultuur ontdoet zich hiermee van haar verantwoordelijkheid voor de continuïteit en verdere ontwikkeling van deze kunstruimten door geen financiële consequenties te trekken uit de waardering die hij uitsprak. Inhoudelijke afwegingen zijn niet zuiver gehouden maar zijn vergiftigd met economische motieven, voortkomend uit een bezuinigingsopdracht.

De genoemde vijf instellingen maken deel uit van het belangrijke middenveld, dat cruciaal is voor de verdere ontwikkeling van het Nederlandse kunstklimaat. Juist in dit middenveld wordt volop geëxperimenteerd met nieuwe kunstpraktijken en tentoonstellingsvormen waarmee het publiek nog niet vertrouwd is. Noodzakelijke vernieuwing in de kunst ontstaat vaak in dit middenveld, bij de kunstenaars met wie deze instellingen werken. Door juist te investeren in dit circuit en deze politiek kwetsbare instellingen de ruimte en de middelen te geven om hun potentie in volle glorie waar te maken, had de raad een daad kunnen stellen en expliciet stelling kunnen nemen ten gunste van de humuslaag van cultuur. Het raadsadvies voor onze sector is echter verontrustend conservatief maar vooral pijnlijk inconsequent.

Nieuwe Media: nieuw geld en nieuwe vragen

Alex Adriaansen, directeur V2

In de sector nieuwe media wordt niet bezuinigd, integendeel, er komt meer geld bij: zowel voor sommige al gesubsidieerde instellingen

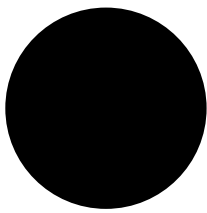
als voor enkele nieuwe initiatieven. De Raad voor Cultuur wil de ontwikkeling van de nieuwe media een extra impuls geven en verwijst daarbij naar het vooradvies E-cultuur: van i naar e. Hij acht e-cultuur van groot belang voor de toekomst van de gehele kunstsector. Digitale media, kennisontwikkeling en distributie hebben grote culturele implicaties, en nieuwe media instellingen hebben, in de ogen van de raad, de taak om deze ontwikkeling voor de hele kunstsector te dragen. Daarmee krijgen ze een zware last opgelegd, want ze komen in dienst te staan van alle sectoren in de kunst en worden mede verantwoordelijk gemaakt voor de algehele innovatie van de kunstsector. Vanuit deze optiek is het begrijpelijk dat de raad extra middelen in deze sector wil inzetten.

De extra middelen voor e-cultuur moeten echter ook zien in het licht van het feit dat er een einde is gekomen aan een belangrijke stroom projectgeld. De infrastructuur (hardware, software, hoge bandbreedte verbinding) die noodzakelijk is voor het onderzoek en de ontwikkeling ervan tot op heden daaruit gefinancierd, en wordt met ingang van de nieuwe cultuurnotaperiode structureel toegekend. Daaruit kan een deel van de middelen voor de noodzakelijke infrastructuur gedekt worden, maar dat betekent niet dat er meer geld is voor andere zaken.

Door het zware accent dat de raad legt op de criteria voor e-cultuur, leest men in de adviezen weinig over wat voor vragen nieuwe media ontwikkelingen stelt aan de kunst zelf en wat haar rol en betekenis kan zijn in onze technologische cultuur. En hoe we kunst nog kunnen opvatten en identificeren, en wat voor specifieke nieuwe kwaliteiten kenmerkend zijn voor deze kunst. Ik denk dat kunstinstellingen hier in komende periode antwoorden op moeten geven. Als we de betekenis van elektronische media in onze samenleving in het aanbod van de reguliere kunstinstellingen gereflecteerd willen zien, zal ook de kunst kritisch naar zichzelf moeten kijken hoe ze zich positioneert in deze ontwikkelingen.

'Randstad' versus 'regio'

Ton Broekhuis, directeur Noorderlicht

Hoewel ik gevraagd ben te schrijven over fotografie, wil ik het vooral over beeldvorming hebben: over wat 'landelijk'

en wat 'regionaal' is. Ik blijf dus dicht bij huis.

Bij het doorbladeren van Spiegel van de Cultuur kom ik regelmatig groepen tegen waarover de raad oordeelt dat zij goed functioneren en hun vak beheersen, maar toch geen 'landelijke betekenis' hebben. Wat houdt dat laatste in? Noorderlicht gaf bijvoorbeeld enkele jaren geleden een aantal gerenommeerde buitenlandse fotografen de opdracht een actueel beeld van Groningen te schetsen. Dit werd gezien als 'regionaal project'. Maar wat zou het oordeel zijn bij de inschakeling van diezelfde fotografen in Amsterdam? Ernstiger nog is dat groepen buiten de Randstad gemiddeld met een stuk lager budget moeten werken, terwijl zij wél op landelijke betekenis en op dezelfde bijkomende eisen als cultuureducatie worden afgerekend.

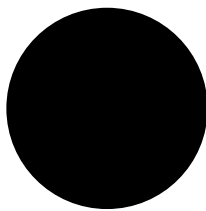
Echt geschokt was ik na het laatste monitorgesprek met de raad: geen enkel lid had de laatste editie van Noorderlicht gezien, maar men had 'goede verhalen gehoord', dus in ons geval maakte onbekend niet geheel onbemand. Toch is er sprake van een hardnekkig probleem: onbekendheid en stereotype beeldvorming over wat 'landelijk' en 'regionaal' is kunnen tot afwijzing of minder subsidie leiden, wat de kans weer groter maakt dat een instelling inderdaad artistiek niet het onderste uit de kan kan halen. Bij de financiering van internationale projecten en sponsoring spelen overigens vergelijkbare processen.

Vier jaar geleden, bij de behandeling van de cultuurnota 2001-2004, is de Tweede Kamer in een petitie opgeroepen de structurele onderfinanciering van de regio ongedaan te maken (3,7% van het budget ging toen naar het noorden bij

15% van de bevolking). Ondanks een positieve reactie van een kamermeerderheid is dit probleem blijven liggen. In het voortraject voor deze cultuurnota heeft Medy van der Laan een aantal keren opgemerkt dat zij de regio niet zou vergeten. Ook de raad stelt in zijn persbericht bij het cultuurnota-advies dat de regio met nieuwe groepen is bedeed. Maar wat blijkt: het aandeel van het noorden is gezakt naar 3,4%! Hernieuwde actie is nodig.

Veld moet in beweging blijven!

Janny Donker, zakelijk leider Los Bewegingstheater

Er blijkt de Commissie Dans veel aan gelegen het veld in beweging te houden. Wie te weinig openstaat voor

doorstroming en kweekvijverschap voor nieuw talent wordt gekapitteld. Inderdaad waardevolle zaken, evenals educatie en vergroting van het aanbod van dans voor kinderen en jongeren, waaraan de commissie groot belang hecht. Vandaar ook, terecht, een zeer positieve beoordeling van Merckx & Dansers, voorheen Dansend Hart, al jaren gespecialiseerd in dansvoorstellingen voor jongeren gekoppeld aan schoolprojecten. Niet dat Wies Merckx nu ook subsidie krijgt: de Raad heeft zijn voorstellen om dans voor kinderen extra prioriteit te geven vooralsnog 'geen gestalte kunnen geven' en bepleit slechts 'prioriteit bij voldoende middelen'.

De druk van het veel te krappe budget is overal merkbaar. Productiekernen, klaagt de commissie, onderbouwen hun groeiwensen 'slechts zelden met artistieke argumenten': het gaat voornamelijk over afzetvergroting. Wie te projectmatig werkt – wat moet je anders als je structureel te weinig krijgt? – wordt stilzwijgend doorgeschoven naar de fondsen. Anderen worden gemaand zich te beperken tot hun 'kerntaken'. Behalve een (vergeefse) poging om binnen het gestelde

budget te blijven en misschien een zekere behoudzucht valt er in de beoordelingen niet al te veel lijn te ontdekken. Waarom de één mag wat de ander verboden wordt is niet altijd duidelijk.

Het meest ingrijpend advies betreft de drie zuidelijke provincies. In plaats van de overambitieuze aanvraag van Danshuis Limburg te honoreren wil de Raad een onafhankelijke commissie instellen die een dansvoorziening voor het Zuiden voorbereidt. Terecht, in zoverre de krampachtige provinciale pogingen om in Heerlen een balletgezelschap van de grond te krijgen tot nu toe niets duurzaam hebben opgeleverd.

Aanvechtbaar, omdat hiervoor de subsidie aan Raz wordt ingetrokken en geoormerkt voor een in Brabant te vestigen interprovinciale voorziening. Het is waar dat Raz nu niet op die manier functioneert, maar mag je iedere choreograaf opzadelen met zo'n door beleidsmakers bedachte taak? Nu wordt een gezelschap opgeofferd waarvan de artistieke kwaliteit niet ter discussie staat. En was dat wel zo, dan werd hier weer eens vermindering van artistieke kwaliteit bestraft met een geldboete.

Gezelschappen en raad in gordiaanse knoop

Marc van Warmerdam, directeur Orkater

Wat denkt u als theatergezelschap te betekenen voor de Nederlandse cultuur? Wat wilt u gaan doen en wat kost

dat? De staatssecretaris wil een 'realistische begroting', dat wil zeggen: begroot zodanig dat u op een verantwoorde, professionele wijze uw plannen kunt realiseren en vraagt u vooral niet meer dan strikt noodzakelijk. De gezelschappen en instellingen hebben de vragen van de staatssecretaris serieus genomen. Zonder overdrijving: namens honderden instellingen en gezelschappen hebben duizenden professionals en serieuze bestuurders tienduizenden uren besteed aan de ontwikkeling van beleidsplannen en daaraan

gekoppelde begrotingen.

De commissie Theater heeft gewikt en gewogen, maar maakt geen heldere keuzes. Zij heeft zich naar eer en geweten uitgesproken over de inhoud van de beleidsplannen, maar de samenhang van deze beoordelingen met de geadviseerde subsidie ontbreekt. Hetgeen in de meeste gevallen betekent dat je kunt blijven bestaan, maar dat je de plannen op basis waarvan geoordeeld is (!) niet kunt realiseren. En over vier jaar de gebakken peren, want dan is niet gedaan wat beloofd is. Het is de raad te verwijten dat hij zich te weinig heeft verzet tegen de bezuiniging en voor de zoveelste keer een taak heeft aanvaard die hij niet waar kan maken: het beoordelen van aanvragen op basis van tekst en cijfers.

Een belangrijk verwijt treft de sector zelf. Zolang die niet in staat is gezamenlijk het voortouw te nemen bij de ontwikkeling van een nieuw subsidiesysteem, het nemen van maatregelen op het aanbod en afname, promotie en marketing en het reguleren van instroom, doorstroom en uitstroom, dan zal diezelfde sector over vier jaar opnieuw lijdzaam moeten toezien hoe de raad zijn werk doet.

Tot slot. Werken met afgeknepen begrotingen betekent serieus snijden in de activiteiten, met minder eigen inkomsten en een stijging van de subsidie per bezoeker tot gevolg. De staatssecretaris heeft daarom gegronde redenen af te wijken van met name het financiële advies en de bezuinigingen terug te draaien. Als dat haar lukt dan is zij ook de aangewezen persoon om wezenlijke veranderingen door te voeren in de subsidiesystematiek. Dat blijft hard nodig.

De gemengde vreugden van het cultureel ondernemerschap

Dianne Zuidema, zakelijk leider Oerol Festival

Het compliment dat zomerfestivals en -theatergezelschappen van de Raad voor Cultuur voor hun cultureel onder-

nemerschap krijgen, heeft iets dubbels. Het is zeker prettig geprezen te worden en ook terecht. Maar anderzijds is het een reden om verhoudingsgewijs minder subsidie aan de 'zomer' toe te kennen.

Voor de raad staat in de 'zomer' publieksbereik centraal. Festivals en groepen worden naast artistieke kwaliteit beoordeeld op cultureel ondernemerschap, anders gezegd, op het vermogen geld uit de 'markt' te halen. De eigen inkomstnorm voor 'binnentheater' is 15%, maar voor 'buitentheater' schat hij de mogelijkheden een stuk hoger in. De zomer heeft het altijd goed gedaan, maar het is onjuist om dit als norm voor de toekomst te stellen. Festivals nemen grote financiële risico's en moeten soms met kunst en vliegwerk hun begroting rondbreien. Het verwerven van inkomsten uit entreegelden, ad hoc subsidies, sponsoring en horeca worden maximaal benut, maar het betalen van reële uitkoopsommen, salarissen en het voldoen aan arbo-eisen blijft vaak onmogelijk. Het is soms schrikbarend hoeveel er met een beroep op goodwill wordt gerealiseerd. Voor theatergroepen heeft dit tot gevolg dat zij ofwel te lage uitkoopsommen moeten accepteren, ofwel hogere toegangsprijzen aan het publiek moeten vragen, terwijl publieksbereik zo gewaardeerd wordt. Er zijn dus grenzen aan wat cultureel ondernemerschap vermag.

Bovendien, wil de raad een ondernemende houding bestendigen, dan zal hij deze niet alleen moeten prijzen maar ook voor voldoende licht aan het einde van de tunnel moeten zorgen. Je hebt een financiële basis op grond waarvan je risico's durft te nemen. Aangezien marktpartijen nauwelijks geïnteresseerd zijn vaste kosten en ontwikkelingskosten van producties te financieren, blijft voor dat deel subsidie noodzakelijk. Het advies van de raad daarover is tegenstrijdig. Per festival adviseert hij een kleine budgetverhoging die echter onvoldoende is om voortaan reële uitkoopsommen te betalen. Tegelijkertijd bezuinigt hij zodanig op een aantal gezelschappen, dus op de productie, dat de totale balans voor de zomer zelfs 140.000 euro negatief uitvalt. De basis voor cultureel ondernemen

wordt daardoor in mijn optiek eerder verzwakt dan versterkt.

Kwaliteit advies dans onder de maat

Sophie Lambo, zakelijk leider Conny Janssen Danst

Ik ben erg teleurgesteld over het advies van de Raad over de danssector, om meerdere redenen.

Ten eerste komt het oordeel over artistieke kwaliteit volslagen willekeurig over. Voorbeelden? Zonder enige reflectie en analyse over de huidige stand van zaken wordt CaDance afgeschoten. Het Nationale Ballet krijgt een pluim waar het een paar jaar geleden nog een nieuw beleidsplan moest inleveren. Het Nederlands Danstheater krijgt forse kritiek omdat het artistieke beleid niet is 'uitgediept', terwijl het in de aanvraag had aangegeven vanwege een lopende procedure voor een artistiek leider een open beleidsplan te willen presenteren. In ons geval: het werk van Conny Janssen zou zich 'nauwelijks ontwikkeld en verdiept' hebben in de afgelopen vier jaar, terwijl in het advies van de Rotterdamse Kunstraad met name de artistieke ontwikkeling van de choreograaf en haar gezelschap geprezen wordt. Wie heeft er nu gelijk?

Ook op andere punten laat de raad steken vallen. Zo heeft hij duidelijk onvoldoende kennis over het management van grote instellingen en over marktwerking in de dans. Bij de beoordeling van kleinere gezelschappen valt dan weer op dat er geen verband wordt gelegd tussen de kwaliteit van de prestatie en de geringe financiële ruimte. Ook worden prestaties ten aanzien van publieksbereik niet meegewogen.

Verder is het advies beleidsmatig niet sterk. De Raad wil meer diversiteit in de dans en schiet de drie meest eigenzinnige gezelschappen af. Hij constateert een onderaanbod van dans voor de jeugd maar maakt geen budget vrij. De eis dat

gezelschappen jonge choreografen opdrachten moeten geven is onuitvoerbaar voor jonge clubs die nog een eigen artistiek profiel op moeten bouwen. Daarnaast neemt de Raad klakkeloos de kritiek van de VSCD over dat de danssector zich moet beraden op het aanbod. Aangezien het DOD met de VSCD hierover nog in gesprek is, is dat voorbarig.

De Raad heeft zich op voorhand gehouden aan de bezuinigingsdoelstelling van OCW. Heeft hij er daarom voor gekozen iedereen te bekritisieren, zodat je blij mag zijn dat je wat krijgt? Daarmee wordt kunstadvisering een raar fenomeen.

Internationalisering, een vooralsnog mislukt project

Jacques van Veen, zakelijk directeur Holland Festival

Internationalisering is een kernbegrip in alle nota's en adviezen sinds het ontstaan van de kunstenplanningssystematiek. Ook

deze keer werden we uitgenodigd om daar in onze beleidsplannen aandacht aan te besteden.

Helaas lijkt een goed overheidsbeleid op dit terrein er weer niet in te zitten. Nu de advisering van de raad over de ondersteunende koepelinstellingen is afgerond, zijn de kansen voor een coördinerende instelling – als opvolger van de zieltogende SICA – minimaal. Het aantal instellingen en instanties dat zich internationalisering bezig houdt blijft daarmee onverminderd groot en kansen om tot een betere coördinatie en afstemming te komen worden niet benut. Ensembles, gezelschappen en podia zullen opnieuw moeten afwachten of hun internationale ambities door een sectorinstelling, fonds of ministerie worden gehonoreerd.

De raad zelf komt intussen niet verder dan voor ensembles te pleiten voor een overheveling van FAPK-gelden naar OCW. Onduidelijk is waarom hij niet voor andere genres een soortgelijke suggestie doet.

Het advies dat de raad in juni over internationalisering uitbrengt is eigenlijk mosterd na de maaltijd. Te verwachten is dat hij met een visie op internationalisering komt en de rol van ondersteunende instellingen daarbij, maar dat is achteraf: over de toedeling van middelen is immers al geadviseerd. Een betere coördinatie van het buitenlands cultuurbeleid wordt daarmee opnieuw vier jaar uitgesteld.

Vooralsnog is Buitenlandse Zaken het meest actief. Onder de titel 'beleidsintensivering' zijn de afgelopen jaren al veel waardevolle projecten gerealiseerd en hopelijk blijft dat in de toekomst zo, maar een betere inbedding van projecten in het beleid van OCW is eveneens van groot belang. Het is daarbij jammer dat bij de huidige verdeling van HGIS-middelen slechts zeer beperkt ruimte is voor het vrijhavenbeleid terwijl ook de staatssecretaris van OCW het accent vooral op export legt. Een voorkeur die, ten onrechte, gebaseerd is op de korte termijn. Een land dat op meerdere fronten niet meer gastvrij lijkt te willen zijn voor andere culturen, kan namelijk niet verwachten dat onze cultuur, tenzij zwaar gesubsidieerd, wordt uitgenodigd.

vervolg van p.5

(...). Ten behoeve van deze adviesaanvraag voeg ik daar nog het volgende aan toe: ... (Brief bij de Adviesaanvraag van 18 december 2003, mijn cursief).

Achteraf vraagt de staatssecretaris de raad onder meer extra aandacht te geven aan plannen die gericht zijn op nieuw publiek en aan plannen die bijdragen aan meer culturele diversiteit. Doelend op de discussie naar aanleiding van Van der Ploegs politieke omgang met het raadsadvies van 2000, antwoordt de raad op 19 februari 2004:

(...) dat er in de discussie over advisering en besluitvorming in het kader van de cultuurnota langzamerhand een onheldere situatie was ontstaan over de adviserende rol van de Raad enerzijds en de rol van het openbaar bestuur en politiek anderzijds. Uit diverse recente oproepen aan de Raad over de gewenste inhoud van diens advisering (...) moet hij afleiden, dat die onhelderheid blijkbaar nog steeds bestaat. Vanuit zijn taakopdracht hecht de Raad er daarom aan, nogmaals te benadrukken dat de kwaliteit bij zijn inhoudelijke beoordeling en advisering voorop staat. (Brief van de raad aan de staatssecretaris, 19 februari 2004. Spiegel van de cultuur Deel 1)

Deze venijnige discussie zal uiteindelijk tot niets leiden, omdat de theoretische heldere opvatting, dat de raad over de (productionele) kwaliteit oordeelt en het parlement over de rest, tot gevolg heeft dat beide soorten criteria tegen elkaar afgewogen moeten worden, terwijl daar in het huidige bestel geen mogelijkheid voor bestaat. De poging van de staatssecretaris, aan de andere kant, om de raad mee verantwoordelijk te maken voor de toepassing van maatschappelijke beoordelingscriteria kan niets opleveren als het parlement vervolgens zijn eigen afwegingen kan maken. Wat te doen? Onder het kopje 'Agenda voor de toekomst' schrijft de raad, kennelijk getergd over de roep om visie,

Discussie en beleidsvorming moeten plaatsvinden gedurende de looptijd van

een cultuurnotaperiode en niet in de vier maanden waarin aan de cultuurnota-advisering wordt gewerkt. De Raad kan er dan onvoldoende aandacht aan besteden (Spiegel van de cultuur, p.19).

Die vier maanden zijn nu voorbij; er komen nog wat correcties op de adviezen, maar na de zomer kan de raad met frisse moed gaan nadenken over het bestel. Mijn advies zou zijn om eerst eens na te gaan wat de ombuiging van de lange arm van de Nederlandse overheid naar het Engelse arm's length principle zou kunnen opleveren. Twee kansen doen zich voor: in de eerste plaats de kans om een echt integraal beleid te ontwikkelen omdat bij een overheid op afstand de raad alle criteria moet en mag hanteren; in de tweede plaats de kans om werkelijk een cultuurpolitieke discussie in het parlement te voeren, namelijk als één keer in de vier jaar het beleid van de raad bediscussieerd wordt op basis van uitgebreide rapportage en evaluatie. Zijn dit kansen om te laten liggen in een land waar de beste kunst zich grotendeels in de marge van de samenleving ophoudt?

Hans van Maanen is als hoogleraar Kunst en Maatschappij verbonden aan de afdeling Kunsten, Cultuur & Media van de Rijksuniversiteit Groningen

Vereniging Kunsten '92
Herengracht 62
1015 BP Amsterdam
telefoon (020) 4220322
fax (020) 4220400
e-mail: info@kunsten92.nl
website: www.kunsten92.nl

Bestuur
Stevijn van Heusden (voorzitter)
Geert van Itallie (penningmeester)
Paradiso
Paul Koek
Zuidelijk Toneel Hollandia / Veemstudio
Truze Lodder
De Nederlandse Opera
Frans de Ruiter
Koninklijk Conservatorium Den Haag
Digna Sinke
Filmregisseur
Ellen Walraven
't Barre Land
Jan Zoet
Rotterdamse Schouwburg

Raad van Advies
Suzy Blok
Choreografe en danseres
Theu Boermans
De Theatercompagnie
Lex ter Braak
Fonds BKVB
Melle Daamen
Stadsschouwburg Amsterdam
Jeanne Dekkers
Architecte
Sylvia Dornseiffer
Fonds voor de Letteren
Marijke de Goey
Beeldend kunstenaar, vormgever
Willem Hering
Asko Ensemble
Bert Holvast
Federatie van Kunstenaarsverenigingen
Paul Kuypers
Beleidsadviseur
Hans Muiderman
Het Koorenhuis Den Haag
Gabriël Oostvogel
Concertgebouw De Doelen
Maarten Regouin
Faculteit der Kunsten, Hanzehogeschool Groningen
Vincent van Rossem
Monumentenzorg
Jeffrey Spalburg
Made in Da Shade
Marleen Stikker
Maatschappij voor Oude en Nieuwe Media
Ingrid van Tol
Stimuleringsfonds Culturele Omroepproducties
Jack Verduyn Lunel
Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten Den Haag

LEDENLIJST

St. Actuele Muziek Brabant (STAMB), Academie Minerva (Hanzehogeschool, Faculteit der Kunsten), Akademie voor Kunst en Vormgeving 's-Hertogenbosch, AKI Akademie voor Beeldende Kunst en Vormgeving, Alex d'Electrique, ArchiNed, Stichting Atelier Delphine, The Amsterdam Baroque Orchestra, Amsterdamse Bach Solisten, Het Amsterdams Fonds voor de Kunst, Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten, Amsterdams Kamermuziekcentrum De Suite, Amsterdams Uit Buro, The Amsterdam Summer University, De Appel, ARCAM, Architectuur Lokaal, Arti et Amicitiae, Artisjok/Nultwintig, ASKO Ensemble, Associatie van Theaterinitiatieven, Associatie van Nederlandse Filmtheaters, Stichting Atlantis, Aurelia Saxofoonkwartet, De Balie, 't Barre Land, Stichting Beeldende Amateurkunst, Beeldrecht, Bewegingstheater BEWTH, De Beyerd, BIM, Bimhuis (St. Jazz in Amsterdam), Stichting Bodytorium, Het Brabants Orkest, Stichting Buitenkunst, Camerata Trajectina, Cappella Amsterdam, Centraal Museum, Centrum Beeldende Kunst Leiden, Centrum Electronische Muziek, Cello Octet Conjunto Iberico, Centrum Nieuwe Koormuziek, Chabot Museum, Cinekid Amsterdam, Circumundo, Cocomoon, The CODA Consultancy, De La Mar Poppentheater, Stichting Het Collectief, Combattimento Consort Amsterdam, Het Concertgebouw, Conny Janssen Danst, Conservatorium Groningen (Hanzehogeschool, Faculteit der Kunsten), Conservatorium van Amsterdam, Contactorgaan van Nederlandse Orkesten, Cosmic, CREA, Cultureel Centrum 't Hoogt, Culturele Raad Papendrecht, Culturele Raad Vlissingen, Cultuurnetwerk Nederland, Stichting DasArts, Stichting Date, Dance Works Rotterdam, Stichting Dansateliers, Dansgroep Krisztina de Châtel, Danswerkplaats Amsterdam, Stichting Date, De Nederlandse Jazzdienst, Delta Ensemble, Dansers Studio, De Doelen, De Wetten van Kepler, DIFA, Directie Overleg Dansgezelschappen, Stichting dOek, Dogtroep, Dr. Anton Philipszaal, Ebony Band, Stichting European Nederland, El Hijra Centrum voor Arabische Kunst & Cultuur, De Ereprijs, Europese Stichting Joris Ivens, Federatie Filmbelangen, Federatie Kunstuitleen, Federatie van Kunstenaarsverenigingen, Felix Meritis, Filmhuis Baarn, Stichting Fotografie Noorderlicht, Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten, Fonds voor Beeldende Kunsten, Vormgeving en Bouwkunst, Fonds voor de Letteren, Fonds voor de Podiumkunsten, Fonds voor de Scheppende Toonkunst, Fontys Hogescholen Kunsten, Fra Fra Sound/Fra Fra Big Band, Galerie Bond Nederland, Gasthuis werkplaats & theater, Gate Foundation, Gaudeamus, Geert Overdam –Adviesbureau voor podiumkunsten en kunsteducatie, Het Gelders Orkest, Gemeente Amersfoort Sectie Cultuur, Gemeente Haarlemmermeer dienst W.O.C. sector Cultuur, Gemeentearchief Amsterdam, Gemeentemusea Arnhem, Genootschap van Nederlandse Componisten, Genootschap voor Reclame Sectie Sponsors voor Kunst, Golden Palace, Goudse Schouwburg, Stichting Grachtenfestival, Grand Theatre Groningen, Groningen Danstad, Groninger Museum, Haags Centrum voor Actuele Kunst, Vereniging Haagse Kunstkring, Haags Gemeentemuseum, Stichting Handtheater, Stichting Het Filaal, Hogeschool Maastricht, Rotterdam, Hogeschool Rotterdam/Willem de Kooning Academie, Hogeschool voor de Kunsten Utrecht, Holland Dance Festival, Holland Festival, Holland Symfonia, Huis aan de Amstel, Huismuziek Vereniging voor Muziek en Instrumentenbouw, ICP Orkest, Stichting Ins Blau, Intercultureel Centrum RASA, Het Internationaal Danstheater, International Documentary Filmfestival Amsterdam, International Film Festival Rotterdam, Stichting International Folkfestival, Stichting Intro, Introdans, Jazz Orchestra of the Concertgebouw, Stichting Jeugdtheater Amsterdam/de Krakeling, Jeugdtheatergroep Burrp, Stichting Jeugdtheaterschool ZuidHolland, Stichting Jeugdorkest Nederland, KIK Productions, De Kleine Komedie, Koninklijk Conservatorium, Kröller Müller Museum, Het Mauritsbinger Instituut, Het Mauritshuis, Koninklijk Concertgebouworkest, Koninklijke Nederlandse Toonkunstenaarsvereniging, Kontrans, Koor Nieuwe Muziek, Koorenhuis centrum voor kunst en cultuur, Korzo Theater, Stichting Kunst en Openbare Ruimte (SKOR), Stichting KunstcentrumDelft, Kunst en Cultuur Drenthe, Stichting Kunst en Cultuur NoordHolland, Stichting Kunst en Jeugd in Europa, Kunstgebouw, Kunstkanaal, Kunstkring Diligentia, Vereniging voor Kunstzinnige Vorming, Landelijk Centrum Amateurdans, Leidse Schouwburg, Letterkundig Museum, Stichting Lezen, Los Bewegingstheaterwerkplaats, LUX Nijmegen, Luxor Theater, M97, Maarten Altena Ensemble, Maastrichts Theaterensemble Het Vervolg, Maatschappij Discordia, Maatschappij tot Bevordering der Toonkunst, Maatschappij voor Oude en Nieuwe Media, Made in da Shade, Makadam Theater, Stichting Materiaalfonds voor Beeldende Kunst en Vormgeving, Stichting Media Matic, Het Mondriaan Kwartet, Mondriaan Stichting, Mug met de gouden tand, Museum Catharijneconvent, Museum Jan Cunen, Museum Het Kruidhuis, Museum Suriname, Museum Waterland, Muzenis, Muziekcentrum Frits Philips, Stichting Muziekcentrum van de Omroep (MCO), Muziekcentrum Vredenburg, MuziekGroep Nederland, Muziek en Theaternetwerk, Vereniging Muziekscholen Overleg NoordHolland, Stichting Muziektheater Festival, Muziek school Amsterdam, Muziekschool Waterland, Het Muziektheater, Nationaal Jeugd Orkest, Het Nationaal Pop Instituut, Het Nationale Ballet, Nationale Reisopera, Het Nationale Toneel, Stichting NedArt, Nederlands Architectuur Instituut, Nederlands Blazers Ensemble, Nederlands Danstheater, Nederlands Filmmuseum, Stichting Nederlands Film Festival, Nederlands Fonds voor de Film, Nederlands Instituut voor de Animatiefilm, Nederlands Impresariaat, Nederlands Kamorkest, Stichting Nederlands Philharmonisch Orkest, Nederlands Literair Productie en Vertalingsfonds, Nederlands Promenade Orkest, De Nederlandse Bachvereniging, Vereniging Nederlandse Muziek Ensembles, Vereniging voor Nederlandse Muziekgeschiedenis, Vereniging van Vlakke Vloer Theaters (VVT), De Nederlandse Opera, Vereniging Nederlandse Poppodia, Nederlandse Vakgroep Keramisten, Nexus Instituut, De Nieuw Amsterdam, Stichting Nieuwe Muziek Zeeland, Stichting Nieuw Ensemble, Nieuw Sinfonietta Amsterdam, De Nieuwe Kerk, Stichting Noorderzon Festival, Noordhollands Philharmonisch Orkest, Noord Nederlands Toneel, Stichting Noordzon Festival, Vereniging van Openbare Bibliotheken (NBLC), Opera Studio Nederland, Opera Zuid, Opus One, Orgacom, Organisatie Oude Muziek, Orkater, Orkest De Volharding, Orkest van de Achttiende Eeuw, Orkest van het Oosten, De Paardenkathedraal, St. Paradiso, Parkstad Limburg Theaters, PassePartout Foundation, Persmuseum, Platform voor Amateurkunst, Podium, Poetry International, Projectbureau Konings Kunst, Stichting Prisma/Rumbata, RadugaEnsemble, Stichting Ravas Budaya, Raz/Hans Tuerlings, Riciotti Ensemble, Firma RiexsSwarte, Stichting Het Rijksmuseum, Rotterdam Festivals, Rotterdams Philharmonisch Orkest, Rotterdamse Kunststichting, Rijksakademie van Beeldende Kunsten, Sandberg Instituut, Scapino Rotterdam, Scheepvaartmuseum, Schönberg Ensemble, Schönberg Kwartet, Schouwburg Amstelveen, SchreckEnsemble, Stichting SIC, Slagwerkgroep Den Haag, Stichting Splendor, Springdance Festival, Stadsschouwburg Amsterdam, Stadsschouwburg Utrecht, Stadsschouwburg en Concertgebouw 'De Vereniging', Stamina, Stedelijk Museum Amsterdam, Stedelijk Museum De Lakenhal, Stedelijk Van Abbemuseum, STEIM, Stichting de Rode Hoed, Stichting Internationale Culturele Activiteiten (SICA), De Stilte, Stimuleringsfonds Nederlandse Culturele Omroepproducties, Stimuleringsfonds voor Architectuur, STIPProducties, STOA, Stroom HCBK, Studio's Onafhankelijk Toneel, Symbiosis/Bashu Ensemble, Symfonie Orkest van Maastricht, SVPKunst, Het Syndicaat, Stichting TamarMuziektheater, Teneeter, Terschellings Oerol, Theater aan het Spui, Theater Benjamin, Theaterbureau Slot, Theater De Cameleon, De Theatercompagnie, Theater De Engelenbak, Theater Gnaffel, Theaterbureau Zimihc, Theater De Citadel, Theatercombinatie Bellevue/Nieuwe de la Mar, Theaterfestival, Theater festival Boulevard, Theatergroep Carver, Theatergroep Delta, Theatergroep Suver Nuver, Theatergroep Vis à Vis, Theater Het Amsterdamse Bos, Theater Instituut Nederland, Theater Lantaren/Venster, Theater Maatwerk, Het Toneelgezelschap Beumer en Drost, Toneelgroep Oosten, Theaterproductie Rotterdam/ROTheater, Theaterwerkplaats Limburg, Theater Zeebelt, Toneelacademie Maastricht, Toneelgroep Amsterdam, Stichting Toneelschuur Producties, Stichting Totaal/de Kazerne, Virtueel Platform, Stichting Vrouw en Muziek, Tropeninstituut Theater, F.T.S. Tryater, Utrechts Centrum voor de Kunsten, Van Gogh Museum, Het Veem Theater, Vereniging Jeunesses Musicales Nederland, Stichting Vrienden van Wereld en Europese Historische Musea, Vrienden van het Filmarchief, De Vrije Academie, Walter Maas Huis, Warner en Consorten, Stichting De Wassen Neus, Producties, Westergasfabriek B.V., Stichting Wig Henneman Strijkkwartet/Tentet Ab Baars Trio, Willem Breuker Collectief, Wintertuin, Xenakis Ensemble, De Ysbreker, Het Zuidelijk Toneel Hollandia.